

DE DUITSE "VIJFDE KOLONNE" IN BELGIE 1936-1940

door

Dirk MARTIN

Assistent aan het Navorsings- en Studiecentrum voor de
Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog

Duitsers in België, VNV-ers, Rexisten, inwoners van de na'18 aangehechte Oostkantons, kortom, "alle Belgen die andere begrippen en regimes huldigen dan die welke de ontzaglijke meerderheid van ons volk zichzelf gekozen heeft" (1), alle Belgen, die een staatsgevaarlijke aktie voeren om het land van binnenuit zo te bewerken, dat het als een rijpe vrucht Duitsland in de schoot zou vallen — ziedaar de "vijfde kolonne", ten minste in haar klassieke visie.

In dit kader is het misschien niet van belangontbloot de "Dichtung" van de "Wahrheit", de mythe van de realiteit te gaan scheiden. Daartoe kan uiteraard de bestaande literatuur (vnl. memoires en *Sachbücher*) doorgenomen worden, verder en belangrijker, de dokumenten van het archief van het *Auswärtiges Amt* (AA) te Bonn en een keuze uit de Belgische persorganen.

Vrij vlug was het mogelijk dit "materiaal" in te delen : een eerste stuk, de "mythe", handelend over de zgn. ondermijning van België, kon opgesplitst worden in drie perioden : de onafhankelijkheidspolitiek ('36-'39), de neutraliteit ('39-'40) en de achttiendaagse Veldtocht. In de eerste twee perioden bleek het het meest opportuun de "verdachte" binnenlandse milieus (enerzijds de oppositie met Rex, VNV en enkele kleinere groepen, anderzijds de officiële milieus en traditionele groepen) en de "ondergravende" Duitse politiek in België te behandelen. Het tweede deel, de realiteit, poogt een overzicht te geven van de ware Duits-Belgische interactie. Hierin vier grote onderdelen : 1. interactie buiten het officiële België (de binnenlandse oppositie), 2. de officiële en traditionele milieus (regering,

(1) *De Nieuwe Gazet*, 17.4.1940.

diplomatie, het zgn. establishment, de economische middens, de pers en ten slotte de Staatsveiligheid), 3. de Duitse propaganda en 4. de Duitse spionage.

Laten we nu even ingaan op de "vijfde kolonne"-thema's, die de publieke opinie bezig hielden, als we ten minste de pers (want daarop is dit gedeelte vnl. gesteund) als exponent van deze zelfde opinie mogen beschouwen.

De verkiezingen van mei 1936, die de rechtse oppositionele partijen een duidelijke stemmenwinst opleverden, gekoppeld aan de groeiende Duitse oorlogsdreiging, schiepen een meer dan voorheen gunstig klimaat om de oppositie in diskrediet te brengen. Naarmate de partiële verkiezingen van april 1937 te Brussel naderden, moest vooral Rex, het "agentschap van Hitler", het zwaar ontgelden. Na 11 april echter luwde de storm, waarin zich vooral de liberale, BWP en KP-kranten onderscheidden. De inlijving van Oostenrijk bij het Rijk in maart 1938 met de daaraan verbonden naam van de latere Rijkskommissaris voor bezet Nederland, Seyss-Inquart, gaf de gelegenheid zowel tegen Degrelle's als De Clercq's partij een nieuwe slogan te lanceren : opgepast voor de binnenlandse Seyss-Inquarts ! Deze slogan zou de spil vormen van alle verdere aanvallen tegen de fascistoïde partijen. De Sudeten-kwestie kon trouwens dit soort argumentatie alleen verstevigen : Henlein kwam zich bij Seyss voegen. Vlaams-nationalisme en Rexisme zouden, parallel met de Sudeten-duitse aktie, het nazi-imperialisme een voorwendsel schenken om onze grenzen te overrompelen. Ergens speelden hier op nationaal vlak de aanstaande (gemeenteraads)verkiezingen ook weer hun rol; wat er ook van zij, na het ongelukkige einde van de Sudeten-crisis en de electorale verrichtingen van oktober 1938 lijken de polemieken wat te luwen, om voor april 1939 (parlementsverkiezingen !) weer op te vlammen.

Het is echter duidelijk dat parallel met de electorale nederlagen van Rex, ook de aandacht voor de partij in het algemeen en haar "vijfde kolonne"-aktiviteiten in het bijzonder verminderde, terwijl dit met het VNV niet het geval was; dit laatste bleef in het middelpunt van de belangstelling. Termen als "mollenwerk", "ondermijning", "sappenwerk", e.a. bleven het doen.

Onvermijdelijk werden meerdere, in de buurt van Rex en VNV graviterende (al dan niet politieke), groeperingen in de vijfde kolonnethematiek betrokken. Deed een groot deel van de pers dit, voor het inschakelen van de regeringspolitiek bij de "vijfde kolonne" wa-

ren enkel de kommunistische kranten te vinden; zij poogden hiermee het “nationale socialisme” van Spaak c.s. in het gedrang te brengen en gebruikten daartoe de buitenlandse politiek van de regering. Ook bepaalde katholieke personaliteiten (Sap “von Siemens”, Delwaide) werden door de linkse pers in één en ander betrokken. Waarschijnlijk ging het hier eigenlijk meer om personen dan om partijen in se, in tegenstelling tot de oppositie die steeds “en bloc” verdacht werd gemaakt.

“En bloc” moesten ook de Duitsers in België het ontgelden : “un Allemand, même quand il s’appelle Goethe, Wagner, Emmanuel Kant ou Karl Marx, c’est toujours un Allemand. S’en méfier !” (2), ziedaar het principe.

Typisch was hier in de pers de verwarring omtrent spionage en propaganda. Ook werd er weinig onderscheid gemaakt tussen de verschillende Duitse “Stellen” (Auslands-Organisation, Auswärtiges Amt, ...) die voor dit soort aktie verantwoordelijk waren.

Verder valt er weer op te merken dat de hoogste frekwentie van persberichten over deze Duitse aktie “qui comme une infection, ronge la moelle épinière, l’armature morale d’un pays, qui, par des voies insidieuses, pénètre les centres nerveux, et, au moment décisif, coupe bras et jambes” (3) samenviel met de krisistoestanden (Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije...).

Voorals naarmate de kwestie Danzig meer en meer op de voorgrond kwam, begon de “spionitis” in de pers welig te tieren; na de val van Polen werd de toon bepaald hysterisch, in die mate zelfs dat uiteindelijk, even voor 10 mei 1940, ettelijke kranten “tot bezinning” kwamen en de zaken plots op een andere wijze aanpakten. Niet zij hadden de publieke opinie voortdurend “gewaarschuwd”, opgewonden en onrustig gemaakt, niet zij hadden de mond vol gehad over de “vijfde kolonne”, neen, de Duitsers zelf zaten achter het offensief der valse geruchten... Voor ons, Belgen, is “la panique un mot que nous avons rayé de notre vocabulaire” (4) — en dit terwijl enkele dagen vroeger nog veel journalisten peroreerden over ontelbare in handelaars, perskorrespondenten, technici en handelsreizigers gekamofleerde agenten, over Duitse handelsschepen volgrepropt met geweren, stenguns en marinesoldaten, over Seyss-Inquarts, Hachas en

(2) *Pourquoi-Pas ?*, 14.4.1939.

(3) *Le Soir*, 17.7.1939.

(4) *Ibidem*, 5.5.1940.

Quislings, over "de worm in de vrucht", over gemaskerde indringing, verraad, spionage, politieke ondermijning, defaitisme en struikroverij, over vreemdelingen in het bezit van nauwkeurige richtlijnen voor het uur H van de dag J — over het paard van Troje.

Ondertussen was wat Rex en VNV betreft de belangstelling afgenomen, bij Rex wegens haar fel verminderd impact op de Belgische politiek, bij het VNV omdat blijkbaar na Polen de neutraliteit ergens doorspeelde op binnenlands vlak.

Later (eind 1939) kwam de vloed wel weer aanzetten, maar bereikte evenwel nooit meer de hoogte der vorige jaren. Opvallend was nu wel dat de KP meer op de voorgrond werd geschoven; zij is de "zesde kolonne" (5) wier doel zo omschreven wordt: "vivement les Allemands en Belgique. Ils vous colleront au mur les ennemis des Soviets !" (6). Aan deze argumentering zal het pas afgesloten Duits-Russische niet-aanvals-pakt wel niet vreemd geweest zijn.

Zo is de situatie op 10 mei. De aksentverschuiving in de pers wordt dan nog beter merkbaar: de oppositie werd niet meer aangevallen, daar men er blijkbaar ergens van overtuigd was dat de Belgische afweermaatregelen tegen "Onze Quislings" ("zwarte" lijsten...) afdoende waren.

Daarentegen werd de "echte" Duitse "vijfde kolonne" (met haar uitloper, de valschermspringers) nu echter pas voorgoed het voorwerp van een ware fobie. In paniek, beschouwde iedereen iedereen als verdacht. — Deze situatie bestond trouwens, zij het in mindere mate, al heel de dertiger jaren: verdacht Rex en VNV, verkocht aan het Reich, verdacht de kommunisten, de knechten van Moskou, verdacht de socialisten-dienaars van de IIe Internationale, verdacht de katholieken, betaald door de universele Kerk, verdacht de liberalen, marionetten van de Vrijmetselarij.

"Verkocht" aan Duitsland — dit wijst uiteraard op een negatieve stellingname. De motivering van die stellingname echter veranderde met de groepen en de partijen die een negatieve houding aannamen. Het is misschien even interessant deze motivering nader te bekijken.

Linkse krachten zagen in het Rijk van na 1933 vooral een bedreiging der democratie, en besteden dus Rex en VNV als fascistische groepen, die op een of andere manier in België een reaktionaire

(5) *Vooruit*, 22.4.1940.

(6) *Le Soir*, 4.2.1940.

diktatuur wilden vestigen met de hulp van het buitenland. Hun steen des aanstoots was bv. bij het VNV niet zozeer het flamingantisme, integendeel zelfs, maar wel de solidaristisch-korporatistische sociaal-ekonomische principes en het autoritarisme.

Bij de liberalen lag dit heel anders. Het “zooals in Augustus 1914” werd bijna een fixatie; het duel Van Zeeland-Degrelle, waarbij de socialisten (en kommunisten) de premier stelden tegenover het fascisme, was voor de liberalen, die Van Zeeland vergeleken met koning Albert, een symbool van de strijd voor het verdere “zelfbestaan” van het vaderland aller Belgen. De “vijfde kolonne” is voor hen *staatsgevaarlijk*; zij vergiftigt de “Nationale geest” en wil eerst en vooral het België van 1830 als Staat vernietigen door het federalisme. Het is dan uiteraard ook praktisch alleen in liberale milieus dat er tot vervelens toe geschermd werd met het aktivisme, en dat de oude “pinhelm-clichés” voortdurend opdoken. Het Belgisch nationalisme komt hier dus op de eerste plaats; zoals links tegen het nationaal-socialisme, zijn de liberalen tegen “Duitsland” gekant.

De katholieken tenslotte hielden er eveneens een eigen opvatting op na. Bijna enthousiast over de z.g. sociale verwezenlijkingen van het Hitlerregime, werden zij minder geestdriftig wanneer de Kerken in Duitsland een aantal van hun privileges verloren. Dan moest het Christendom van nazi-invloeden gevrijwaard worden, en gestreden tegen de “vernietigers van het Geloof” en voor “Outer en Heerd!”. Dat Hitler zich tegen het kommunisme opstelde was natuurlijk prijzenswaardig, “doch wij blijven dan ook de vraag stellen waarom de Duitsche bewindsvoerders de rechten en de belangen van de Katholieken met de voeten trappen, terwijl toch de katholieke leer een onmisbare factor is in den strijd tegen het communisme” (7). Maar Hitlers “kerkvervolging” verwekte een diepe afkeer in “Katholiek Vlaanderen” van het “bruine cultuurbolsjewisme” (8); het VNV zou alleen maar genade kunnen krijgen door formele garanties te verstrekken omtrent de verdediging van “Godsdienst, Kerk en Vaderland” (9).

(7) *De Standaard*, 5.12.1937.

(8) *Ibidem*, 22.9.1938.

(9) *De Courant*, 10.10.1938.

Kortom, bij de kritiek op het IIIe Rijk en zijn "trawanten" behield elke groep zijn traditionele motivaties.

Het image nu van de rechtse oppositie zoals dit uit de pers naar voor komt, roept wel de vraag op naar de reële verhouding tot het derde Rijk. Een objectief antwoord is niet gemakkelijk, vooral door de lacunes in het bronnenmateriaal. Toch willen wij trachten een approximatief beeld te schetsen van die reële verhouding, al kan die hier dan slechts — zoals reeds aangehaald — steunen op het materiaal verschaft door het archief van de Wilhelmstrasse. Wij zijn er ons wel van bewust dat hier belangrijke problemen van historische kritiek oprijzen; het materiaal in kwestie geeft ons inderdaad de vizie van de Duitse diplomaten en moet dus wel met het nodige korreltje zout genomen. Het is evident dat die mensen eventueel hun rapporten "bijkleurden" om Berlijn des te beter hun ijver te bewijzen. Dat alleen al echter bewijst hoezeer het klimaat veranderd was, als men dit vergelijkt met de stellingname van de Duitse diplomaten voor 1914 (voortdurende klachten over de Belgische houding) !

Dit alles mag ons echter niet uit het oog doen verliezen dat uiteindelijk bijna al het gebruikte bronnenmateriaal dezelfde richting uitgaat; ergens is het dus toch wel gerechtvaardigd er bepaalde conclusies uit te trekken, zeker als het erom gaat het "klimaat" te evoceren.

Laten we aanvankelijk enige aandacht wijden aan de groepen die in "vijfde kolonne"-stijl werden aangepakt.

Bij Rex (*) schuwde men geenszins de contacten met Duitsland; tussen 1936 en 1940 bezochten meerdere kopstukken van de partij herhaalde malen dit land. Belangrijker is dat men van de "Presseabteilung" van het Auswärtiges Amt in het najaar '36 ongeveer een half miljoen Reichsmark (RM) kon loskrijgen om papier aan te kopen voor de rexistische pers — dit bedrag was echter vlug verbruikt (nog vóór in maart '37 de propagandakampanje voor Degrelle, tegen Van Zeeland van start ging), en bewijzen voor een heropname van zulke "contacten", ondanks rexistische pogingen in die richting, hebben wij niet gevonden. Het is wel zo dat volop in de "Sitzkrieg" van het voorjaar 1940 de Duitse ambassade te Brussel Degrelle steunde bij zijn aanzoek in Berlijn om hulp bij de geplande uitgave van een

(*) Dit werd geschreven voor de studie van E. KRIER over "Rex en Duitsland", verscheen in de *Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, V, 1978, pp. 179-225.

neutralistisch *Journal de Bruxelles*. Er werd niet op gereageerd; daarentegen kon *Le Pays réel* toen advertentieopdrachten uit Duitsland krijgen ten belope van 1000 RM per maand.

Toch kan er, in vergelijking met de omvang van het “vijfde kolonne”-offensief tegen Rex, wel gesteld worden dat het realisme daarvan niet helemaal opging. Het is natuurlijk zo dat het Rexisme positief stond t.o.v. het derde Rijk en dat zijn methodes en “ideologie” zeker voedsel gaven aan het als Hitleriaans en verkocht beschouwen van de beweging, wat nog verstevigd werd door sommige uitlatingen van de “Chef”. Maar tekenend is dat de Duitsers zelf de op initiatief van de partij aangegane samenwerking stopzetten; zoals bekend meenden zij ook dat Degrelle essentieel geïnspireerd werd door het Italiaanse fascisme.

Het VNV vertoonde een min of meer zelfde stramien : bezoeken van partijpersonaliteiten aan Berlijn en pershulp (de bekende en eerder magere 800 RM per maand voor *Volk en Staat* rond 1937 — opgemerkt weze hier dat het partijorgaan niet steeds als spreekbuis van de Raad van Leiding kon aanzien worden). Anderzijds werden ook een aantal mensen van de partij door de Duitsers als nationaal-socialisten beschouwd (cf. memorandum von Falkenhausen — o.a. Leuridan, Tollenaere, Hermans, Van Puymbroeck, Gravez); het betrof wat men ergens toch maar randfiguren zou kunnen noemen binnen het VNV. Feit is dat het VNV zich ultra-neutralistisch opstelde (zoals Rex trouwens) maar dat was voor de regering ook ongeveer het geval. Verder werd het autoritarisme van het Verbond door bv. de ideeën van een Hendrik De Man benaderd. Het Rijk zelf werd overigens na de gebeurtenissen in Tsjechoslowakije eerder met onbehagen beschouwd, wat de Duitsers in hun berichten over de stemming in België zelf opmerkten. Wel vond men alleen bij de Vlamingen “Kreise, die für deutsche Politik und Haltung Verständnis aufzubringen suchen, aber ausgesprochen deutschfreundlich sind auch diese nicht” (10).

Uiteraard kan er moeilijk getwijfeld worden aan het fascistoïde karakter van Rex en VNV: met het voorgaande was het misschien toch wel even mogelijk een bepaalde “klassieke” visie recht te trekken, die maar al te dikwijls misbruikt werd om van andere, meer belangrijke vaststellingen af te leiden en om via de meest opvallende rechtse neigingen van VNV en Rex, die partijen als zondebok te ge-

(10) Dienststelle Ribbentrop — Akten betreffs vertraulicher Berichte/Mitarbeiterberichte (DR). Politisches Archiv, Auswärtiges Amt (PA/AA). Bericht *Vertrauens-Mann (V-Mann) an AA, 19. Oktober 1939.*

bruiken voor het autoritarisme, de "deutschfreundlichkeit" e.d. van andere, "weldenkende" en Belgicistische milieus. Buiten de twee voornoemde groeperingen, toonden er zich nog andere in oppositionele omgeving niet bepaald afkerig van het Rijk.

In het frankofone landsgedeelte : de "Légion Nationale" (vnl. in de periode 1936-39), de anti-kommunistische v.z.w. "Action et Civilisation" met haar zustervereniging "Le Péril Juif", het "Front National Social Indépendant" en enkele, overigens, onbeduidende, krantjes, als "L'Alerte", "L'Universel" en "La Riposte". Verder nog een hele reeks enkelingen die hun diensten aanboden of om steun verzochten bij het Auswärtiges Amt.

Berlijn toonde zich opvallend negatief t.o.v. deze initiatieven, in tegenstelling tot de zienswijze van het gezantschap te Brussel, dat in sommige gevallen (vooral pers) de aanvragers steunde.

In Vlaanderen kan geciteerd worden : de v.z.w. "Volksverweering" (met gelijknamig tijdschrift, ondertiteling "Propagandablade ter bevelling van Ras en Bodem", dat rond 1939 100 RM per maand kreeg), de "Nationaal-socialistische Vlaamsche Arbeiderspartij" (met haar tijdschrift "Vaderland en Arbeid"), de groep rond de oud-aktivist Firmin Parasié, en nog enkele van alle belang ontblote partijtjes (Nationale Volksche Beweging, Nationaal socialistische Arbeiderspartij, Nationaal-socialistische Centrale voor Vlaanderen, Dietsche Arbeiderspartij,...).

Buiten het antisemitische "Volksverweering" kreeg hier geen enkele "centrale" of "beweging" aanmoediging uit Berlijn; ook het gezantschap vermeed die te geven, daar zij hen gevaarlijk vond voor de toch al zo ernstige verdeeldheid bij de radikale Vlamingen.

Niets positiever stond men in Duitsland t.o.v. sommige persorganen in verder Vlaams-nationalistisch milieu : uitschieter hier, het Antwerpse "De Dag", dat vertwijfeld poogde materiële hulp te krijgen, daarin stevig geruggesteund door het gezantschap. Ook de tijdschriften "Jong Dietschland" en "Volk", en de uitgeverijen "De Kogge" en "Onze Tijd" boekten even weinig succes. Ter effectieve schraging van de "deutschfreundliche" Belgische oppositie scheen Berlijn dus over het algemeen niet zo heel veel over te hebben. Even wijfelend als men stond t.o.v. materiële hulpverlening, zo verheugd en positief waren de Duitsers evenwel over de culturele bindingen (vnl. bestaande in het over-en-weer reizen van Vlaams-nationalistische romanciers en poëten tussen België en het Rijk), te meer dat

dit hen geen geldelijke offers vroeg. Namen : Simons, Moens, Verschaeve, De Pillecijn, e.a., Verenigingen in die zin : de “Bund der Flamenfreunde”, het “Deutsch-Niederländische Institut” (dr. Petri), de “Duitsch-Vlaamsche Arbeidsgemeenschap” (Dr. Jef Van De Wiele).

Dit kaderde wonderwel in bij de culturele “liefdesverklaringen der nazi’s voor hun Germaansch-Vlaamsche Broeders” (11), maar dat alles — zoals gebeurde — als “Sudetencampagne” bestempelen, lijkt toch enigszins onrealistisch.

Wat was nu de verhouding tussen het Duitse moederland en haar eigen burgers in België (14.000 in 1938) ? Hier moet eerst, en vooral, gepraat worden over de “Landesgruppe Belgien” (opgericht in ’37, reeds “Ortsgruppen” vanaf ’32) van de Auslands-Organisation (AO), geleid door Adolf Schulze. Haar taak bestond erin de “Auslanddeutschen” te scholen in de nationaal-socialistische levensbeschouwing (daartoe kwamen horden Rijksfunktionarissen in België voordrachten houden) en ook zorg te dragen voor de werking der verschillende partijdiensten in het gastland m.a.w. een inkadering van de burgers zoals in het Rijk uitbouwen. Dit alles ging ongestoord zijn gang, onder het oog van de in dit geval weinig actieve Belgische overheid, wier houding door de Duitsers zelf als “vollkommen korrekt” werd omschreven (12). Rechtstreekse wrijvingen tussen de “Auslanddeutschen” en de Belgische bevolking bleven sporadisch, tot de Sudentenkwestie in het nieuws kwam; de regering deed echter het nodige om één en ander te sussen.

Zeker is in elk geval dat de bij de “Landesgruppe” aangeslotenen, voor het grootste gedeelte Hitleriaans gezind waren. Het is ook zo goed als zeker dat de “Landesgruppe” de emigranten en ressortisanten van het door het derde Rijk aangehechte gebieden op alle manieren poogde in te lijven. Er kan echter m.i. toch gesteld worden dat de mensen van de “Gruppe” onder de Belgische bevoking slechts zelden als propagandisten of spionnen optraden, en dat ze niet zozeer als fanatieke vijanden van hun gastland, dan wel als trouwe onderdanen van het nationaal-socialistische moederland gevormd werden.

Ten tweede moet er ook even herinnerd worden aan de Duitse diplomatieke vertegenwoordiging in België, die door Berlijn

(11) *Vooruit*, 28.4.1939.

(12) Chef Auslandsorganisation — Akten betreffs Belgien (AO). PA/AA. *Landesgruppe an Leitung AO*, 3 oktober 1938.

wel belangrijk werd geacht; er maakten een vijftigtal (1940) personeelsleden deel van uit, alleen al voor de ambassade in Brussel. De gezant (na 1938 ambassadeur) en zijn diplomaten waren de beste vrienden van het hoofdstedelijk establishment, en lieten geen kans voorbijgaan om hun taak als "artisans de la normalisation des rapports germano-belges" (13) te volbrengen.

Op een aparte plaats tenslotte de aangehechte Oostkantons. De "Volksduitsers" werden er op dezelfde wijze als in het Rijk georganiseerd, onder de auspiciën van het in 1936 opgerichte "Heimatfront"; ook zij werden ingekaderd in het nationaal-socialistische dagelijkse leven (para-militaire oefeningen, scholingsavonden, "Eintopfessen", inzameling van metalen enz.). In welke mate het "Heimatfront" in de kantons succes kende, kan misschien afgeleid worden uit de resultaten der elektorale verrichtingen. Naar het parlement heeft het "Front" alvast nooit een vertegenwoordiger kunnen zenden, en in vergelijking met het stemmenaantal waarmee voor 1936 de "Christliche Volkspartei" kon pronken, waren die van het "Front" niet zo schitterend. Op plaatselijk vlak had men wel mensen in gemeenteraden en schepencolleges, maar er weze opgemerkt dat het "Front" o.m. voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 front had gevormd met de Rexisten en kristen-demokratische vakbondsfiguren in een "Wahlvereinigung".

In het algemeen echter kan de afwezigheid van echte conflicten tussen de Belgische en Duitse autoriteiten omtrent de Oostkantons, er misschien op wijzen dat het Rijk niet van plan was een aantal "volksgenoten" te helpen zoals elders wel gebeurde. In elk geval was de handigste Belgische maatregel tegen de "volksverbonden"-activiteiten van het "Front" wel de relatieve economische bloei waarvan de kantons genoten; op dat terrein had de propaganda dus minder vat, iets waar de Duitsers wel bewust van waren. Zij meenden trouwens dat voor België in zijn geheel "wirtschaftliche Fragen keinen Propagandastoff (bieten) : Lebensverhältnisse unterer Schicht nicht ungünstig sodass wenig Angriffspunkte" (14).

De situatie in de kantons kan grosso modo aldus worden voorgesteld : een niet bovenmatige interesse van het Rijk, een harde kern annexionistische, al dan niet nazistische, Volksduitsers — maar geen Sudetenland.

(13) *L'indépendance belge*, 5.11.1937.

(14) Staatssekretär — Akten Belgien (Sts). PA/AA. *Botschaft von Bülow-Schwante an AA*, 1 september 1939.

Na aandacht besteed te hebben aan de binnenlandse oppositie, nu de verhouding Duitsland-officiële en traditionele Belgische milieus. Op de eerste plaats dient natuurlijk genoemd de in 1936 ingeluide onafhankelijkheidspolitiek, die in Berlijn, hoeft het gezegd, zeer positief onthaald werd. Twee personaliteiten op het hoogste niveau deden zich in dit klimaat opmerken : onze gezant in de Rijkshoofdstad, Davignon, en P.-H. Spaak. Spaak, die het Rijk blijkbaar zelfs een officieel bezoek zou gebracht hebben, ware het niet dat dit hem een hele hoop verwijten uit eigen rang op de hals zou halen — de Duitsers zelf zagen hem alleen daarom niet zo graag komen. In elk geval bleef het Belgische gezantschap voor Spaak “reklame” maken door er in vertrouwelijke gesprekken op te wijzen dat hij “eine Art Nationalsozialist, allerdings belgischer Prägung” (15) was, zienswijze waar in de eerste plaats Spaak zelf niet erg gelukkig zou mee geweest zijn.

Op de nieuwe buitenlandse politiek in het algemeen moet er niet ingegaan worden; reeds meer dan één studie werd eraan gewijd. Wel is het nog belangrijk erop te wijzen dat zij konsekwenties met zich meebracht voor interne Belgische aangelegenheden. Opvallend was hier vooral de door de Duitsers geëiste en in de meeste gevallen door onze autoriteiten doorgevoerde aktie tegen bepaalde anti-fascistische kranten (o.a. “Vooruit” en “Pourquoi Pas ?” moesten het ontgelden), boeken, vlugschriften enz. Dat bleek ook wederzijds te zijn : eens en voor altijd had men op het AA de Belgen de verzekering gegeven “dass die (deutsche) Presse immer wieder darauf hingewiesen sei, das Thema ‘Flamenbewegung’ nach Möglichkeit zu vermeiden” (16). Op dezelfde manier werd voor boeken, zoals de herdruk van Borms “Tien jaar in den Belgischen kerker”, de Duitse pers “aangeraden” geen besprekingen te geven en er evenmin advertentieruimte voor te reserveren. Naast deze samenwerking wat betreft staatsgevaarlijk gedrukt materiaal, had de onafhankelijkheidspolitiek natuurlijk ook gevolgen (of sproot ze eruit voort ?) op het gebied van het economische en “traditionele” milieu, waar o.a. het “over-en-weer-geloop” naar Berlijn een modeverschijnsel werd. Naast de generaals Deffontaine, Milch en andere militaire kopstukken waren er ook reizigers als Hjalmar Schacht, Paul Heymans, Camille Huysmans

(15) DR. PA/AA. *Vertrauliche Meldung an AA*, 17 mei 1938.

(16) Presse Abteilung — Akten/Maasnahmen zur Hebung des deutschen Ansehens in Belgien (Pr.A). PA/AA. *Vermerk AA*, 17 maart 1939.

(maar daarover later). Leopold III en premier Van Zeeland bezochten het Rijk incognito... (17).

Bij dit alles bekleede, zoals reeds aangeduid, onze diplomatieke vertegenwoordiging in Berlijn een bijzondere plaats. Gezant, later ambassadeur Davignon en zijn ploeg deden hier hun uiterste best om de onafhankelijkheidspolitiek uit te bouwen en de Duits-Belgische betrekkingen te verbeteren. Al dan niet uit praktische overwegingen stak Davignon zijn goedkeuring van het regime niet onder stoelen of banken, wel integendeel. Het AA was hierom "recht zufriedent" (18) met hem. Hij aarzelde bvb. niet dingen te zeggen als : "Ich (vertraue) dem Wort des deutschen Führers mehr als der Aufrichtigkeit der englische Propagandamanöver" (i.v.m. de internationale politieke situatie tijdens het drôle-de-guerre) en beschouwde het Britse parool tegen Hitler even "töricht" als "gefährlich" (19). Klachten van het AA over de z.g. onneutrale houding van een deel der Belgische pers waren bij hem steeds welkom, want dan kon hij er Brussel nog eens op wijzen de bladen aldaar te "disciplineren".

Davignons ideeën hadden heel zijn omgeving beïnvloed; gezantschapsraad Berryer gaf op zijn beurt "persönlich seiner Bewunderung über Politik Hitlers Ausdruck" (20) en ook de eerste sekretaris was in de wolken over Duitsland.

Naast vele mensen uit regerings- en diplomatiek milieu lieten ook niet weinig elementen uit traditioneel belgicistische kringen zich in "deutschfreundliche" zin opmerken. Het ging hier vooral om bepaalde intellectuelen, jongeren en anti-kommunisten.

Voor de eersten kunnen er vernoemd worden de bekende groep "Jeune Europe" rond het echtpaar Didier en één vriendenkring rond graaf Lippens. Belgen en aanhangers van het "nieuwe" Duitsland ontmoeten er mekaar; sommigen waarschuwdten de Belgen niet in de val te lopen, want "de l'échange d'idées à la propagande directe s'opère un glissement. Ce glissement est redoutable" (21)...

(17) Akten der deutschen Gesandtschaft in Brüssel, betreffs Secreta (DGB). PA/AA. *DGB an AA*, 3 december 1936; *DGB an AA*, 30 oktober 1935.

(18) Büro Staatssekretär — Akten betreffs Belgien. PA/AA. *AA an Gesandter von Richthofen*, 19. September 1936. Eerst von Richthofen, later von Bülow waren Duits gezant in onze hoofdstad.

(19) DR. PA/AA. *Vertrauliche Meldung an AA*, 2. November 1939/9. November 1939.

(20) DR. PA/AA. *Vertrauliche Meldung an AA*, 6. August 1938.

(21) *Le Soir*, 19.7.1939.

Het over-en-weer reizen was eveneens hier zeer populair; opera-gezelschappen, filmregisseurs (Leni Riefenstahl), studentenkoren, auteurs waren van de partij. Rechtstreekse beïnvloeding was dit alles natuurlijk niet, maar het kon wèl aanleiding geven tot een gunstige sfeer t.o.v. het derde Rijk, temeer daar dit soort manifestaties niet zo onmiddellijk als propaganda werd herkend.

Ook jonge academici, scouts, studenten en leerlingen (o.a. van de militaire School) kwamen eraan te pas. De ijver van de Duitsers om jeugdgroepen uit te nodigen en zelf op gelijkaardige uitnodigingen in te gaan dient tevens vernoemd.

Het anti-kommunisme was vanzelfsprekend ook een geschikt middel om in contact te treden met een zekere Belgische omgeving. Nu is het wel zo dat anti-kommunisme niet noodzakelijk leidde tot een pro-Duitse houding, wat niet belet dat het een raakpunt was tussen het nationaal-socialisme en andere rechtse strekkingen. — Vooral in bepaalde katholieke kringen was Berlijn geïnteresseerd; om deze voor zich te winnen was echter één ding noodzakelijk : “katholische Kirche muss aus Propaganda herausbleiben solange sie nicht gegen uns zu arbeiten beginnt, was bisher nicht behauptet werden kann” (22). Een en ander speelde het regime aan de overkant van de Rijn dus wel in de kaart, zo bv. wat Spanje betrof.

In het traditionele kader paste ook de “deutsch-belgische Gesellschaft” (opgericht in 1937 onder impuls van R. De Becker, met als aangewezen voorzitter Maur. Lippens, verder Edgar De Bruyne (KVV), Jules Hiernaux, de dirigent Dés. Defauw en P. Daye), die zich vooral deed opmerken door het inrichten van voordrachten (naar Berlijn kwamen o.a. Ch. Fonck, prof. Ganshof en prof. Joz. Muls). Maar eveneens andere organisaties deden wat aan hun betrekkingen met collega’s uit het Rijk : bakkers, geneesheren, hotelbezitters, brandweerlui, parlementairen, enz. gingen er op bezoek. Zo ook bv. op het in juni 1938 te Frankfurt plaatsgrijpende internationaal congres van de “Vereniging ter bescherming van het Kind” (beschermheerschap dr. Goebbels), waarvan de voorzitter van het Belgische “nationaal Werk voor Kinderwelzijn”, oud-minister Henri Jaspar, ere-voorzitter was geworden. Ten slotte waren sportlui van de partij; een opmerkelijke figuur was wel de voorzitter van het IOC, graaf de Baillet la Tour. Tijdens de spelen van 1936 kon men hem steeds in Hitlers buurt opmerken; dit was hem zo bevallen, dat hij zonder aarzelen het erevoorzitterschap van “Freude und Arbeit”, het “internationaal”

(22) Sts. PA/AA. von Bülow an AA, 1. September 1939.

bureau voor vrije tijd en ontspanning, waarvan Goebbels het andere erevoorzitterschap en Robert Ley het voorzitterschap bekleedde, aanvaardde.

Deze reeks door Berlijn zelf "deutschfreundlich" genoemde traditionele figuren langer maken, heeft weinig zin (noemen we nog Sap, prof. Van de Wijer, René Hilaire, Jan Delmartino, Joe Meulepas alias Pil, Fernand Van Ackere, Oscar Leemans, enz.), omdat het fenomeen hetzelfde blijft : elementen die op één of andere wijze hun sympathie voor het systeem gehuldigd in het derde Rijk niet verborgen. Propagandistisch kwam deze geestesgesteldheid de Duitse autoriteiten goed van pas, temeer daar het initiatief dikwijls van de Belgen zelf uitging.

Stappen we nu na het regerings- en diplomatieke niveau en de traditionele milieus over naar de economische middens.

Vooreerst willen wij benadrukken dat wat volgt verre van volledig is, gevolg van de beperking der geraadpleegde bronnen.

Dat de rechtse machthebbers in het "Reich" de Belgische economische wereld nauwer aan het hart lagen dan de linkse ("Front Populaire") in Frankrijk, wordt al bevestigd door één der eerste rapporten van de "Handelspolitische Abteilung" van het AA, sinds de nieuwe oriëntatie der Belgische buitenlandse politiek.

Citeren wij : "die tatkräftige abwehrende Haltung der deutschen Reichsregierung gegen den Bolschewismus (hat) bei der belgischen Industrie *lebhaftige Anerkennung* gefunden" (wij kursiveren).

Bestellingen die vroeger in Frankrijk of in Spanje zouden geplaatst zijn, werden nu aan Duitse firma's doorgegeven : "Diese Tendenz greift in Belgien immer mehr um sich, (d.h.) dass in diesem uns geschäftlich stets etwas fernstehende Lande ein erfreulichen Umschwung zu gunsten Deutschlands eingetreten ist" (23). Die "Umschwung" was reeds vroeger begonnen, wanneer de toenmalige Belgische gezant in Berlijn ter gelegenheid van zijn afscheidsbezoek op het AA verklaarde dat premier Van Zeeland hem "wiederholt Andeutungen gemacht (habe) in der Richtung dass er (Van Zeeland) wünsche und bereit wäre, mit Deutschland zu wirtschaftlichen Abmachungen auf einer viel breiteren Grundlage zu kommen, wie bisher" (24).

(23) Abteilung W — Akten betreffs Handelsbeziehungen zu Deutschland (Belgien) (AN Handel). PA/AA. *Aussenhandelsstelle für Sachsen an Reichsstelle für den Aussenhandel*, 28. September 1936.

(24) Handelspolitik, Wiehl — Akten betreffs Belgien (Wiehl). PA/AA. *Aktenvermerk AA*. 24. Oktober 1935.

Het mag ons dan ook niet verwonderen dat langs verscheidene kanten de wens werd geuit de Duits-Belgische economische betrekkingen te verdiepen.

Rapporteerde Karl Goerdeler (“Reichskommissar für Preisüberwachung”) na een bezoek aan België (4-12 juni 1937) niet : “Die freundliche Stimmung aller Wirtschaftskreise gegen Deutschland ist überraschend gross. Alle versichern die Notwendigkeit des Zusammengehens” (25) ?

Even na het memorandum-Goerdeler (en mede bepaald door zijn besprekingen te Brussel ?) werd op 2 juli 1937 te Berlijn het “deutsch-belgisch-luxemburgisches Wirtschafts-Komitee” (Comité germano-belgo-luxembourgeois pour le Développement des Relations économiques) opgericht. België werd naast J.-E. Solvay vertegenwoordigd door C. Jussiant (voorzitter van de Antwerpse Kamer van Koophandel), André Peltzer (van de Vervierse wol- en lederindustrie), Aloïs Mayer (directeur-generaal van Arbed), baron Georges Vaxelaire (van de gelijknamige warenhuisketen — kommissaris der Belgische regering op de wereldtentoonstelling te Parijs); sekretarissen waren langs Belgische zijde : Pierre Ansiau en Georges Janson (van het Solvay-concern). De Duitsers werden geleid door dr. von Schnitzler (van IG.-Farben). Officieel doel was “namhafte Persönlichkeiten aus den 3 Ländern mit einander in Fühlung zu bringen und damit die Durchführung einzelner wirtschaftlichen Angelegenheiten zu erleichtern, insbesondere aber eine günstige Atmosphäre für die gesamten wirtschaftlichen Beziehungen unter diesen Ländern zu schaffen” (26).

Het komitee stond echter niet alleen : er was reeds een intergouvernementele Duits-Belgische Handelskommissie, en in december 1938 deed Camille Huysmans een voorstel (waar het Rijk zich natuurlijk onmiddellijk akkoord mee verklaarde) ter oprichting van een Duits-Belgisch Havenkomitee. Ook op regeringsvlak waren er kontakten bij de vleet.

De onafhankelijkheidspolitiek was slechts enkele maanden oud of Hjalmar Schacht verscheen te Brussel. In de loop van een officieel

(25) Abteilung W — Akten betreffs wirtschaftlicher Beziehungen zu Deutschland (Belgien) (AW Wirtschaft). PA/AA. *Goerdeler an Schacht, 12. Juni 1937.*

(26) AW Wirtschaft. PA/AA. *Reichswirtschaftsministerium an AA., 22. Juli 1937.*

bezoek tussen 13 en 15 april 1937 voerde hij besprekingen met Leopold III, premier Van Zeeland, minister van Financiën De Man, de voorzitter van de nationale Bank Franck (27), regent van de nationale Bank Theunis en andere figuren uit de omgeving van het hof, de industrie en de financiën. Volgens gezant von Richthofen werd Schacht door de Belgische autoriteiten en journalisten "sympatisch, ja herslich" ontvangen (28). De gezant was van oordeel dat weer een bijdrage was geleverd tot de versterking van de bestaande sympathieën t.o.v. het Rijk, en dat er nieuwe vrienden werden gemaakt. Schacht zelf schreef in een verslag over zijn gesprek met Van Zeeland: "die Notwendigkeit, Deutschland irgendwie entgegenzukommen wird auch von ihn (Van Zeeland) voll erkannt" (29). Had dat iets met de "Kolonialfrage" te maken? Men kan het veronderstellen, want onmiddellijk daarna vermeldde Schacht dat Frère, een medewerker van de premier, naar Berlijn zou komen om over dat vraagstuk te praten. Frère zelf trouwens wees het Duitse gezantschap er vertrouwelijk op dat "der Besuch in Deutschland die dritte Fühlungsname sei" (30).

Waarschijnlijk waren dus de toen de ronde doende praatjes dat de premier zelf naar de Rijkshoofdstad zou gaan, niet van alle grond ontbloeit. Het lijkt ons alles te moeten ingevoegd bij het z.g. Plan-Van Zeeland (31), dat een nieuwe aanpak op lange termijn voorzag van de internationale economische problemen (en het o.m. Duitsland gemakkelijk zou maken opnieuw uit het Afrikaanse grondstoffenreservoir te putten door een soort koloniale "pool"). In 1937-38 werd over dit plan de grote trom geroerd; de voorzitter van de Liberale partij de Laveleye pleitte zelfs voor het beginnen van "de vastes négociations au sujet du problème colonial" met het Rijk (32).

(27) Franck had reeds vroeger pogingen aangewend om met Duitse personaliteiten in contact te treden, maar zonder resultaat: "Schacht hat mir (Wiehl, van de 'Handelsabteilung' van het AA) gesagt dass er keinen Wert darauf legt, dass der belgische Notenbankpräsident Franck von dem Führer empfangen wird, und dass er damit einverstanden ist, wenn der Besuch vom AA abgelehnt wird". Wiehl, PA/AA. *Aktenvermerk AA*, 18. November 1935.

(28) Politische Abteilung - Akten betreffs politische Beziehungen Belgiens zu Deutschland. Politik Belgien (P.Abt), PA/AA. *Gesandter von Richthofen an AA*, 15. April 1937.

(29) P.Abt. PA/AA. *Notiz Schacht*, 14. April 1937.

(30) P.Abt. PA/AA. *Aktenvermerk AA*, 24. April 1937.

(31) I.v. daarmee verbleef Van Zeeland te Washington, niet zo lang na het bezoek van Schacht in Brussel; beide staatslui hebben waarschijnlijk ook over de aanstaande Amerika-trip van gedachten gewisseld.

(32) *L'Indépendance belge*, 16.12.1937.

Een duitse krant schreef (vert.) : “Zoals de Führer en zijn medewerkers meermaals hebben onderstreept, is Duitsland bereid mee te werken aan de nieuwe orde die ontstaan zal uit de oplossing van de grote economische vraagstukken” (33), wat er wel op wijst dat men in het Reich niet afkeurend stond t.o.v. de “wirtschaftspolitische Mission Van Zeeland” (34).

Hoe dan ook werd in de loop van 1937 in elk geval door België (en Nederland) besloten Duitsland dezelfde economische voordelen toe te kennen als de landen die behoorden tot de conventie van Oslo.

Men bleef contact houden met Schacht; einde maart 1938 bevonden Janssen (Société belge de Banque) en Mahieu, respectievelijk gouverneur en directeur der Nationale Bank, zich te Berlijn, waar zij een onderhoud hadden met Schacht. Verder spraken zij er ook met personaliteiten uit de financiële en industriële wereld. Enkele dagen later was de “Reichsbankpräsident” weer te gast in Brussel; hij ontmoette er ditmaal de heren Janssen, Soudan (minister van financiën), Frère, Max-Léo Gérard (van de “Banque de Bruxelles” en minister van financiën mei-december 1938), Galopin (gouverneur van de “Société Générale”), Van Langenhove en Suetens (directeur van de buitenlandse handel bij het ministerie van buitenlandse zaken).

Einde juni 1938 vertrok minister van economische zaken Paul Heymans naar Berlijn; het was de eerste maal sinds 1918 dat een Belgisch minister Duitse officiële instanties zou ontmoeten. Begroet met het traditionele protokol (eregarde enz.), werd hij ontvangen door de Rijksminister van economische zaken Funk, Rijksminister van buitenlandse zaken von Ribbentrop en staatssecretaris van het AA von Weiszäcker. “Les deux ministres (Heymans en Funk) se sont félicités de l’atmosphère de franche cordialité dans laquelle ces entretiens se sont déroulés; ceci ne peut avoir qu’une influence des plus heureuses sur les relations, toujours meilleures, entre les deux pays” (35), aldus het Belgische gezantschap te Berlijn.

Aan een funktionaris van het AA had Heymans “seiner Sympathie für Deutschland unverholten Ausdruck gegeben und zB. ausgeführt dass Belgien durch Jahrhunderte hindurch nicht von Osten wohl aber von Süden angegriffen worden sei” (36). — In het eind-

(33) vgl. *Voix du Peuple*, 19.8.1937.

(34) AW Wirtschaft. PA/AA. von Richthofen an AA, 30 Juli 1937.

(35) DGB. PA/AA. Note légation de Belgique, Berlin, 27 juin 1938.

(36) DGB. PA/AA. Aufzeichnung AA, 1. Juli 1938.

communiqué van het "Deutsches Nachrichten Büro" werd er gezegd dat de Duitse autoriteiten de wens uitten de handelsbetrekkingen tussen hun land en België te verstevigen. Doorgaans goed ingelichte bronnen stipten zelfs aan dat er sprake was geweest van het sluiten van "driehoeksakkoorden" (37).

In december 1938 ten slotte verscheen Heymans, vergezeld door minister van openbare werken Balthazar en oud-minister Huysmans, voorzitter van de kamer en burgemeester van Antwerpen, weer in Duitsland (daarover verder meer).

Uit het voorgaande kan wel worden afgeleid dat de economische wisselwerking een niet onbelangrijk gedeelte van de Duits-Belgische betrekkingen uitmaakte. — Ook naast de "grote" politiek waren de kontakten trouwens zeer vruchtbaar, voor zover wij dit in de op dat gebied eerder beperkte bronnen van het AA. konden vaststellen.

Even willen wij toch nog wel wijzen op het geval-Antwerpen (de enige niet-Duitse haven die "Devisenaktiv" was, d.w.z. waar het aandoen der haven door Duitse schepen aan de economie van het Rijk deviezen verschafte). Dit punt sluit in die zin aan bij de vorige, dat weer eens opvalt in welke mate bepaalde economische kringen een germanofiele politiek voerden, zelfs daar waar dit door de aanwezigheid van overtuigde demokraten moeilijk werd gemaakt. In ons geval werd de antifascist Huysmans op alle manieren onder druk gezet om zijn houding t.o.v. de autoriteiten van het "Reich" te wijzigen. Zowel de Duitsers zelf als zekere belangengroepen rond de Antwerpse haven ageerden in die richting en bereikten ten slotte hun doel : Huysmans als paradepaard gebruiken voor hun toenaderingsstreven, dat culmineerde in het "Congres der Hanzesteden" (Antwerpen 30 juni- 2 juli 1938). Vooraf waren de Antwerpse aedilen en handelsfiguren verscheidene malen naar Rijn- en Ruhrsteden getrokken, terwijl hun Duitse kollega's Antwerpen aandeden. Voor het kongres dan verschenen Leopold III, Huysmans, Schepen Baelde, stadsarchivaris Denucé, prof. Ganshof, prof. De Leener, Rob. Van Roosbroeck, O. Leemans e.a. langs Belgische kant; langs Duitse zijde waren dat o.a. "Oberbürgermeister" Schmidt van Keulen, "Senatspräsident" Greiser van Danzig, prof. Rörig (Nord- u. Ost-deutsche Forschungsgemeinschaft), gezant van Bülow-Schwante.

(37) België levert afgewerkte en half-afgewerkte produkten aan Duitsland, dat die produkten in derde landen omruilt tegen grondstoffen, zich aldus opstellen- de als makelaar in Belgische produkten.

Een uitloper van het voorgaande was het reeds hoger vernoemde bezoek van Huysmans aan Duitsland in december 1938 met Heymans en Balthazar, waarbij gepraat werd met “Reichsverkehrsminister” Dorpsmüller en staatssekretaris Brinkmann van het “Wirtschaftsministerium”.

Heel die atmosfeer kon het Rijk propagandistisch enkel dienen — zo kon ze *Pourquoi Pas ?* de gelegenheid geven onder de titel “Un autre Burgos ?” (38) (wat de kwestie wel goed situeert) te noteren : “M. le Président Camille Huysmans et le Ministre Balthazar, sont allés à Cologne non pas pour enquêter sur les abominations de la tyrannie hitlérienne, ou pour arracher des victimes à la terreur nazie. Pas du tout. Ils ont banqueté, non seulement avec le bourgmestre de la cité rhénane, mais encore avec deux ministres d’Hitler ! La rencontre fut, paraît-il, attendrissante d’amabilités réciproques et quand les couverts furent enlevés des tables on dansa...” (39).

Tijdens de neutraliteit bleven de economische betrekkingen even, zo al niet méér, hartelijk dan tevoren.

De Belgische regering had inderdaad niets tegen de (transito)-handel over haar territorium naar Duitsland, maar Groot-Britannië had haar een nota dien geworden waarin dit aangerekend werd als een schending van de neutraliteit. Om de Britten niet voor het hoofd te stoten, aldus de Belgische ambassade in Berlijn, gebeurde de handel met het Rijk dus “mehr oder weniger geräuschlos, werde aber von der Brüsseler Regierung mit allen Kräften im Rahmen des jetzt noch Möglichen gefördert” (40).

Dit lijkt wel te worden bevestigd door meerdere “Stimmungsberichte” in opdracht van het “Reichswirtschaftsministerium” opgesteld door vertegenwoordigers van Duitse firma’s die met België geregeld zakelijke contacten onderhielden. Een rapport van 30 september 1939 stipuleerde o.m. dat de Belgische industrie, indien mogelijk, de betrekkingen met Duitsland nog wou uitbreiden. In dat van 14 oktober heette het : “Die Geschäftsleute erwarten fast alle vermehrte Geschäfte mit Deutschland” (41). Op 6 november was het :

(38) De erkenning van Franco-Spanje (Burgos) door de regering Spaak gebeurde in januari 1939.

(39) *Pourquoi-Pas ?*, 16.12.1938.

(40) DR. PA/AA. *Vertraulicher Bericht*, 29. September 1939.

(41) AW Handel. PA/AA. *Reichswirtschaftsministerium an AA*, 7. Oktober 1939.

“Trotz Blockade (door Groot-Brittannië) wächst die Neigung der belgischen Firmen mit Deutschland Geschäfte zu machen. Dabei wächst der Wille zur Umgebung der Kontrolle” (42). Op 1 december werd gerapporteerd dat verschillende Belgische firma's bereid waren de uitvoer van Duitse waren op zich te nemen of voort te zetten met “jede Tarnung die überhaupt möglich ist” (43).

Ook de besprekingen werden er niet minder om...

Welke conclusies nu kunnen er getrokken worden uit al deze (nog zeer onvolledige !) gegevens ? Het Rijk kon zich enkel gelukkig prijzen met de Belgische houding terzake. Deviezen en grondstoffen, waaraan Duitsland in het kader van zijn autarkische politiek zoveel behoefte had, werden uiteraard aan de andere kant van de Rijn gretig aanvaard — dat het eerder de Belgen waren die erop aandrongen “Geschäfte” te maken, is een niet over het hoofd te ziene factor.

Men zou bijna kunnen stellen dat, ware het alleen om België te doen geweest, een invasie als in mei 1940 waarschijnlijk niet eens zou plaatsgevonden hebben : in november 1939 adresseerde ambassadeur von Bülow het AA inderdaad een volumineus memorandum onder de hoofding “Was würde Deutschland durch eine Besetzung Belgiens wirtschaftlich gewinnen ?”. Daarin een hoofdstuk over de economische structuur van België, een over zijn “Produktionsfähigkeit und Rohstoffabhängigkeit” een een “Schlussfolgerung : ein besetztes Belgien — eine grosse Belastung. *Der Wert eines neutralen Belgiens*”(44) (wij cursiveren).

Als dusdanig had België dus niets afgedaan aan de economische plannen van het Derde Rijk. “En als er iets is dat we helemaal niet begrijpen willen, dan is het : op welke manier er voor de zuiverheid van ons patriotisme en de veiligheid van het land, méér te vrezen zou zijn van contactname onzer kunstenaars en wetenschapsmensen met dezen in Duitsland, dan van de betrekkingen die op financieel- en handelsgebied met de Duitsers werden aangeknoopt en dagelijks onderhouden, en die bv. reeds tot de Hansa- en Rijnfeesten, met toasten van Camille Huysmans op Hitler, aanleiding hebben gegeven” (45).

(42) AW Handel. PA/AA. Reichswirtschaftsministerium an AA, 6.November 1939.

(43) Ibid., Id., 1.Dezember.

(44) Wiehl. PA/AA. von Bülow an AA, 6.November 1939.

(45) Aug. Monet in *De Nieuwe Gazet*, 19.8.1939.

Zo gezien kan het zelfs net lijken alsof “le temps des notables”, zoals Gérard-Libois en Gotovitch de periode noemen waarin nà 28 mei 1940 mensen als Galopin en andere financieel-industriële bonzen aan bod kwamen, enkel de logische voortzetting was van de vriendschappelijke, vooroorlogse economische betrekkingen tussen België en het Rijk. Aldus kon de economische politiek inderdaad als doel hebben “to lay the groundwork for an accomodation to the would-be conqueror (Duitsland), whose succes seemed increasingly certain” (46).

Aanvaardden het regerings- en diplomatiek niveau, de traditionele milieus en de economische middens het derde Rijk, ook de “welmenende” pers vertoonde een beeld in die richting (vooral bij de franstalige bladen). Dat ideële aanvaardden ging trouwens gepaard met het materiële... Met kontakten in het Rijk noemen we langs nederlandstalige zijde de liberale *Nieuwe Gazet*. Directeur Burton van dit onafhankelijkheidspolitiek-verdedigend en anti-kommunistisch orgaan, wendde zich in mei 1938 persoonlijk tot het Duitse gezantschap met de aanvraag voor een “direkten deutschen Nachrichten-dienst” (47), waarbij hij erop drukte dat de verschafte berichten niet op eerste zicht als officiële, of door officiële “Stellen” beïnvloede mededelingen mochten herkend worden, d.w.z. niet té propagandistisch mochten aandoen.

Langs frankofone kant krijgen we een veel bredere waaier; in katholieke richting was daar de “Vingtième Siècle”, toevallig (?) weer neutralistisch en tegen het kommunisme gericht. De redactie buitenland werkte trouwens goed samen met het Duitse gezantschap; verscheidene journalisten waren geregeld gasten van (semi-) officiële instanties in het Rijk (Georges Beatse, Robert Leurquin, Léon Jacobs). Ook “La Métropole” stond op bijzonder goede voet de Duitsers; in mei 1937 bood dit blad het “Generalkonsulat” in Antwerpen zelfs aan berichten van zekere “Stellen” op te nemen en (nog) vriendelijker van toon te worden t.o.v. het “Reich” in ruil voor een steunverlening in de vorm van advertentieopdrachten van Duitse firma’s. Het hoeft geen betoog dat Berlijn hier op in ging (nog in maart 1940 kon men voor 1.000 RM publiciteit krijgen).

In liberale richting was er *L'Etoile belge*, neutralistisch en anti-kommunistisch, ook weer ressorterende onder het hoofdstuk “An-

(46) J. GILLINGHAM, “The baron de Launoit”, *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, V, 1974, 1-2, p. 40.

(47) Akten der Presseabteilung der deutschen Botschaft. Brüssel - Aufzeichnungen. PA/AA. *Gesandtschaft an AA*, 30.Mai 1938.

zeigenvergebung". Alweer was het de krant zelf die de Duitsers kwam praten over financiële moeilijkheden en hen naar een oplossing vroeg. Verder *Le Matin*, dat voor aangelegenheden betreffende druk en opname van publiciteit met *L'Etoile* een akkoord had gesloten, en dus automatisch mee werd betrokken in het advertentiespelletje.

In "onafhankelijke" richting : *L'Indépendance belge*, beschouwd als officieuze spreekbuis van de regering. Van deze krant verbleven o.a. René Hilaire en R. De Becker in Duitsland; daar bleef het echter weer niet bij; in november 1939 verzocht ook *L'Indépendance* om "Annoncenaufträgen".

Bij de tijdschriften, die gesteund werden (of daarop aandrongen) vinden we *Cassandra* (Paul Colin), *L'Ouest* (De Becker), het mondaine *Journal d'Anvers*, de economische periodieken *Réalité* en *Collaborer*, en de (katholieke) jongerenpublicaties *Le blé qui lève* en *La parole universitaire*.

Zonder rechtstreekse contacten met Berlijn, bestond er verder uiteraard ook de "gewone" "deutschfreundlichkeit" in de pers; een aantal kranten en krantjes werd natuurlijk in die mate door het anti-kommunisme verblind, dat zij eerder met nazi-Duitsland dan met volksfront-Frankrijk in zee zouden gaan. Enige rechtstreekse Duitse beïnvloeding van die houding lijkt wel onwaarschijnlijk, wat niet wil zeggen dat men langs de kant van het Rijk negatief stond t.o.v. die bladen.

Een goed voorbeeld daarvan vormt wel *De Standaard* (met *Nieuwsblad*, *Morgenpost*, *Handelsblad*). Enthousiast over de nieuwe buitenlandse politiek, op een hysterische wijze tegen de U.S.S.R. en alle kommunisten, waar dan ook ter wereld, gekant, vertoonde het orgaan van minister Sap bij gelegenheid ook anti-semitische trekjes. Cfr. in dit verband eveneens de *Gazet van Antwerpen*, die in 1933 reeds zulke artikelen publiceerde, dat het konsulaat-generaal daarin het bewijs kon zien "dass sich hier das Verständnis für die Notwendigkeit der nationalen Erneuerungsbewegung des Nationalsozialismus durchzusetzen beginnt" (48).

Langs frankofone zijde verhielden zich t.o.v. het Rijk de *Libre Belgique* "ziemlich korrekt", de *Dernière Heure* "gelegentlich deutschfreundlich", *Le Soir* soms "höflich", de *Nation belge* "be-

(48) Nachrichten Abteilung - Akten/Pressemeldungen. Belgien, *Generalkonsulat an AA*, 30.Juni 1933.

merkenswaardig objectief” en de *Neptune* “recht interessant” (49).

Het was dus langs Duitse zijde niet overdreven te beweren dat men in staat was “in der belgischen Presse bestimmte Gedankengänge unterzubringen” (50). Tegen 1940 had het Rijk, behalve bij de BWP en de KP, een voet in huis bij zeker minstens één krant van praktisch elke grote politieke richting, terwijl nog een aantal andere bladen het Duitse standpunt geen onrecht aandeden, en in elk geval erg neutralistisch stelling namen (51).

Gemeenschappelijk kenmerk van al die persorganen lijkt wel hun anti-linkse instelling. Men kan misschien niet zeggen dat zij “hiermee rechtstreeks een Hitleriaanse politiek dienen. Maar het feit dat zij, bewust of onbewust, opzettelijk of niet, hun schrijf- en strijdmethodes op Hitleriaans model schoeien, is bijna even erg. Wat de beïnvloeding van den geest onzer bevolking betreft, zeker even verderfelijk” (52).

Het kan paradoxaal lijken, maar bovenvermelde houding van de pers is niet in tegenstrijd tot het “vijfde kolonne”-thema dat ze speelde. Herinneren wij eraan dat de aanvallen in “vijfde kolonne”-stijl meestal gericht waren tegen de binnenlandse oppositie, en een niet te verwaarlozen punt vormden in de politieke strijd tegen groepen die het kiespubliek van de traditionele partijen konden afsnoepen. Uiteraard is aldus een anti-“vijfde kolonne”-houding niet noodzakelijk complementair met een anti-derde Rijk houding. Wijzen wij bv. in dit kader nogmaals op de gebeurtenissen bij de *Métropole* in mei 1937. De krant bood het Duitse konsulaat-generaal aan zijn zeer fel anti-Duitse Londense korrespondent Augur (Poliakoff) te laten vallen, maar Berlijn verwittigde het konsulaat ervan dat Augur als korrespondent kon aanblijven, om het “onafhankelijk” karakter van de krant te onderlijnen (53) !

(49) Nachrichten Abteilung - Akten/die Presse in België (aüßer Brussel). PA/AA, *Rapport Gesandtschaft 17.Dezember 1934*.

(50) Pr A. PA/AA. *Gesandtschaft an AA, 28.Februari 1936*.

(51) Daarmee was de “Dienstanweisung” voor de “Sonderbeauftragte für Presseangelegenheiten” vervuld. Die schreef o.a. immers voor : “Beeinflussung einzelnen Zeitungen, finanzielle Betreuung oder Unterstützung, Anzeigenaufträge, Abnahme von Teilaufgaben, Nutzbahrmachung der Parteipolitischen Einstellung. Ferner Beeinflussung von Redakteuren und Mitarbeitern, evtl. durch Mittelepersonen oder durch materielle Zuwendungen”. DGB. PA/AA, *AA an DGB, 20. Februari 1940*.

(52) *Vooruit*, 8.3.1938.

(53) DGB. PA/AA, *AA an Generalkonsulat, 20.Juli 1937*.

Tenslotte was er dan ook nog onze Staatsveiligheid (54). Stellen wij eerst dat men in deze hogere politionele regionen de "gevaarlijke" of "ongewenste" (Duitse) vreemdelingen nogal dikwijls in een bepaalde richting zocht, nl. de anti-nationaal-socialistische. Het was geen zeldzaamheid dat emigranten uit het Rijk aangehouden werden en zelfs uitgeleverd. Het terugsturen van vluchtelingen (dikwijls Joden) naar Duitsland was dagelijkse kost. Ook de vrije meningsuiting van de emigranten werd gekortwiekt.

Hier juist bestonden goede verbindingen tussen de Staatsveiligheid en het Duitse gezantschap (bv. overmaken van konfidentiële nota's over anti-nazi's, maar ook welwillend overleg als er dan eens een regimetrouwe Rijksduitser moest uitgewezen worden) (55). Met de Gestapo werden er eveneens uitstekende betrekkingen onderhouden. Er waren verscheidene malen bilaterale besprekingen, waarvoor administrateur-generaal de Foy naar Berlijn reisde. In het voorjaar van 1936 vertoefde administrateur-generaal de Foy in het Reich, was op het AA. geweest maar had ook het "Geheime Staatspolizei-Amt" (of Amt IV, o.l.v. Heinrich "Gestapo" Müller, van het later door Heydrich geleide "Reichssicherheits-Hauptamt") bezocht en er besprekingen gevoerd, waarover men van beide zijden tevreden was (56).

Wat de inhoud dier besprekingen betreft, daarover kan een brief van de "Stellvertretender Chef der Preussischen Gestapo" aan het AA. (57) ons nadere bijzonderheden geven.

Enerzijds kan men er uit opmerken dat deze reeks gesprekken met de Foy geen eenmalig geval waren, maar dat er werkelijk met de Administratie der Belgische Staatsveiligheid uitgebreid onderhandeld werd.

Anderzijds was het bereikte doel het sluiten van "Vereinbarungen über gegenseitige Unterrichtung und Beantwortung von Anfrage". Omdat die "Vereinbarungen" juist met het Amt IV bereikt werden, is het praktisch onmogelijk dat ze zouden slaan op bv. de gezamenlijke strijd tegen misdadigers van gemeen recht (dan zou wel

(54) Cfr. ambassadeur von Bülow over de Belgische staatsveiligheid "zu der die Botschaft die besten, auf jahrelanger persönlicher Bekanntschaft beruhenden Beziehungen unterhält", AO. PA/AA, von Bülow an AA, 18. Februari 1940.

(55) Dit werd geschreven voor de studie van A. DE JONGHE verscheen in de jongste nummers van de *Bijdragen tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*.

(56) DGB. PA/AA, AA. an DGB, 5. Mai 1936.

(57) DGB. PA/AA, AA. an DGB, 23. Mai 1936.

de Orpo (Ordnungspolizei) of het Amt V (Kriminalpolizei) gekontakteerd zijn); de Veiligheid noch de Gestapo hielden zich trouwens met de “gewone” misdadigheid bezig. Waarschijnlijk is dat in de akkoorden Staatsveiligheid-Gestapo meer de nadruk gelegd werd op de aktie tegen emigranten of elementen die de “bestaande orde” wilden omverwerpen (in casu hier natuurlijk de kommunisten). Amper een jaar later, van 30 augustus tot 13 september 1937, riep de “Reichsführer SS und Chef der deutschen Polizei” Heinrich Himmler zijn Europese kollega’s op tot het “Internationales Polizei-Kongress zur Bekämpfung des Bolschewismus”.

In een geheim rondschriften (58) had Himmler het over de in de laatste jaren “angebante Zusammenarbeit” tussen de Gestapo en de veiligheidsdiensten van verschillende landen, en over de noodzakelijkheid die landen mensen te doen afvaardigen naar het kongres om de anti-kommunistische aktie te koördineren om zo “die Führung dieser (...) gemeinsamen Kampflinie auf diese Weise für Deutschland zu sichern”.

Op een reeds vroeger, na inofficiële sonderingen verstuurd uitnodiging had België positief geantwoord.

Gezant von Richthofen deelde het AA. op 12 augustus mede welke Staatsveiligheid-personaliteiten in aanmerking kwamen voor een deelname aan het kongres. Daar was natuurlijk in de eerste plaats Robert de Foy zelf, aan wiens “Auszeichnung (...) bei Gelegenheit des (...) Kongresses” de gezant “besonderen Wert” hechtte, omdat “Zusammenarbeit mit ihm (de Foy) für Gesandtschaft sehr nützlich” (59). Verder was er dan de plaatsvervanger van de Foy, Justin Verhulst, het hoofd van het bureau van de Foy, Victor Liekendael, en ten slotte (maar minder geschikt omdat onbekend op het gezantschap) Paul Blocteur, de adjunkt van Liekendael.

Aan de besprekingen (in het Berlijnse “Haus der Flieger”) met de kopstukken van Sicherheitspolizei, Sicherheitsdienst en Gestapo (Heydrich, Müller, Wolff,...) zouden langs Belgische zijde uiteindelijk allen behalve Verhulst deelnemen (60).

(58) Inland - Akten betreffs Polizei. Internationales Polizeikongress zur Bekämpfung des Bolschewismus (Polizei)/PA/AA, 22. Juli 1937. Het kongres werd niet openbaar bekend gemaakt, en dus als “Geheimsache” behandeld.

(59) DGB.PA/AA, von Richthofen an AA., 12. August 1937.

(60) Polizei. PA/AA, Chef Sicherheitspolizei (Sipo) an AA., 23. August 1937.

Ondertussen werd natuurlijk steeds de “gegenseitige Unterrichtung” en de “Beantwortung von Anfragen” voortgezet. Besprekingen werden gevoerd o.a. van 19 tot 22 oktober 1939 te Brussel over de emigrantenkwestie.

Door de Foy, die persoonlijk aan de gesprekken deelnam “wurde (...) immer wieder mit ganz besonderem Nachdruck hervorgehoben dass Belgien einen weiteren Zustrom von Juden nicht zulassen könne, und dass deshalb alle Juden, die auf illegalen Wege nach Belgien gelangten, *rücksichtslos* wieder abgeschoben werden würden” (61) (wij cursiveren).

Besluiten wij nu reeds (in de door ons gebruikte bronnen is bovenstaand materiaal eerder een uitzondering), met enkele zinsneden uit het bekende schrijven van Reeder aan Himmler (20 december 1943) (62). Het ging hier om de aanhouding van de Foy door de Duitsers in juli 1940 en diens vrijlating op verzoek van Heydrich, omdat “in den letzten Monaten vor dem Einmarsch (de Foy) sehr gut mit dem Reichssicherheits-Hauptamt (...) zusammengearbeitet und wichtiges Material geliefert (hat)”...

De ware interactie België-Duitsland speelde natuurlijk ook op terrein, naast dat der officieel-traditionele milieus en daarbuiten, van de Duitse propaganda in se. Haar grote opgave was “Kräfte die für Aufrechterhaltung Neutralität wirken, zu stärken und Gegenkräfte zu schwächen” (62), het algemene thema dus weer.

Het gebruikte materiaal bestond vooral uit vanuit Duitsland per post verstuurd brochures (meestal over de paradijselijke toestanden aldaar en over het goede van een onafhankelijkheidspolitiek); de bestemmingen waren zeer dikwijls mensen, die met handel of in-

(61) Politische Abteilung - Akten betreffs Judenfragen. Politik Belgien. PA/AA, *Aufzeichnung Rödiger*, 27.Oktober 1938. Rödiger was “vortragend Legationsrat” bij het AA., aanwezig op de besprekingen.

(62) GRMA, t. 175, r. 120. Aangehaald in J. GERARD-LIBOIS & J. GOTOVITCH, *L'an '40. La Belgique occupée*, Bruxelles, CRISP, 1971, blz. 118.

(63) Sts. PA/AA. von Bülow an AA, 1.September 1939.

dustrie te maken hadden. Verder varieerden zij van politici tot arbeiders. Velen reageerden gunstig (positieve antwoordbrieven !), anderen — de meerderheid waarschijnlijk — niet of negatief, ondanks het feit dat de Duitsers een en ander zo tactisch en voorzichtig mogelijk doorvoerden (en dit zeker tijdens het hoogtepunt der propagandamaatregelen na de inval in Polen).

De resultaten van die door het Rijk zeer belangrijk geachte en intensief doorgevoerde propaganda ? In een van de laatste rapporten van de ambassade, gewijd aan deze propaganda (1 februari 1940), moest men erkennen dat vlugschriften en brochures weinig effect hadden; de sensibilisering van de massa ten voordele van het “Reich” scheen niet al te vlot te verlopen. Vooral de anti-geallieerde parolen bleken relatief weinig succesvol, maar op “neutralistisch” gebied, was het beeld minder somber.

Dit wordt trouwens bevestigd door een telegram, nog daterend van 7 september 1939 waarin ambassadeur von Bülow besloot dat 90% van de Belgische bevolking tegen het Rijk gekant was en propaganda zeer moeilijk — “Neutralitätspolitik jedoch ehrlich gemeint” (64). Dat klopte ook met het “Gefühle der Bevölkerung : Stimmung gegen uns” van oktober 1938 (65). Herinneren wij er nog even aan, dat wij het hier eerder hadden over de “enge” propaganda. Daarmee wordt bedoeld dat in de andere delen van dit artikel natuurlijk ook propagandistische elementen weer te vinden zijn, die daar onverdeeld positief uitvielen.

Een laatste exponent van de verhouding tussen de twee landen werd gevormd door de Duitse spionage.

Voor september 1939 waren er wel enkele gevallen (door de pers gemeld; in de dokumenten van het AA weinig materiaal, daar het zich niet met spionage mocht bemoeien) van ondergeschikt belang, maar pas in de “Sitzkrieg” kwamen de Duitsers goed op dreef. Het ging hen steeds om militaire spionage, en bv. niet om sabotage. Een erg belangrijke rol werd gespeeld door de pogingen om details te achterhalen, die niet meer zozeer op België betrekking hadden, dan wel op de geallieerde landen (internationale scheepvaart, troe-

(64) Sts. PA/AA. von Bülow an AA, 7. September 1939.

(65) P Abt. PA/AA. von Bargaen an AA, 4. Oktober 1939. von Bargaen was ambassaderaad te Brussel.

penkoncentraties aan de grenzen met België e.d.). Met recht kon Gust Van Hecke schrijven (66), dat de neutrale staten het gewenste gebied waren voor de inlichtingendiensten van de oorlogvoerende partijen. De Belgische neutraliteit "brengt immers ook mede, dat op (ons) grondgebied heel wat internationale politieke stroomingen 'in transitie' doorkomen en dus kunnen geïkapt worden". Van Hecke meende dat dit eveneens het geval was voor Nederland en Zwitserland : "Vandaar dat steden als Brussel, Amsterdam en Genève op dit oogenblik voor de Duitsche waarnemers gelijk voor die der geallieerden, belangrijke centra geworden zijn". Aktiever nog, en reeds lang vóór 1939, was de politieke spionage daar waar zij gericht was op de, na Hitlers machtsovername naar België gevluchte, anti-nazi's. Wij hebben reeds bemerkt dat deze milieus door de Belgische Staatsveiligheid werden gecontroleerd en hoe hierover met "Stellen" van het "Reich" inlichtingen werden uitgewisseld. Langs Duitse zijde werd overigens voortdurend gepoogd zich te infiltreren in emigrantenverenigingen, terwijl zelfs mensen gekidnapten en naar Duitsland afgevoerd. Het gezantschap in Brussel had dan ook alle redenen om tevreden te zijn wanneer overlopers uit de omgeving der inwijkelingen hun diensten kwamen aanbieden, wat al vlug het geval was...

Rest ons na dit laatste punt een besluit te trekken. Zoals reeds in het begin van dit artikel gesteld, werd in de periode 1936-1940 de gezamenlijke oppositie in het land (ondanks haar verdeeldheid) dezelfde meest verwerpelijke motieven en de ergste anti-nationale doeleinden toegeschreven; dezelfde periode eveneens waarin een deel dezer oppositie weinig twijfel liet bestaan over haar klaarblijkelijke sympathieën voor rechts-autoritair regimes, en die sympathieën meer dan eens in daden omzette — maar ook de periode waarin het establishment, zo gehecht aan de burgerlijk-parlementaire tradities, evenveel en zelfs meer dan de oppositie kontakten onderhield met de later zo verketterde vijand.

Kontakten op alle niveaus, die voor bepaalde staten, gebrand op de zo onontbeerlijke internationale erkenning, enkel positief konden uitvallen.

De Belgische "new zeal" na 1936 was op één of andere wijze

(66) *Vooruit*, 7.1.1939.

het Derde Rijk “entgegen zu kommen” en in welk kader kon dit beter gebeuren dan in dit der “onafhankelijkheidspolitiek”? Politiek die ons inderdaad onafhankelijker maakte t.o.v. Frankrijk en Groot-Brittannië, maar wat het “Reich” betrof, het tegenovergestelde resultaat had.

Eén en ander geeft dus wel te denken, zeker als men konstateert dat de idee, die wil dat in tegenstelling tot rechts-extremistische groepen, de traditionele Belgische milieus voor en tijdens de oorlog van alle smetten vrij bleven, nog steeds voortleeft. In deze optiek lijkt het trouwens logisch dat Duitsland duistere “vijfde kolonnisten” onderhield om België te ondermijnen, terwijl het Rijk een “vijfde kolonne” *eenvoudig niet nodig had*, omdat de betrekkingen met het traditionele België juist zo gesmeerd liepen... en deviezen binnenbrachten. Juist die hogervermelde conceptie van de “vijfde kolonne” maakt het onmogelijk in te zien dat heren van fatsoenlijke nationale instellingen (minister Jaspar van het “Werk voor Kinderwelzijn”, baron de Foy van de Staatsveiligheid, directeur Ansiau van de “Société générale des Minerais”, enz.) op een wijze ageerden die niet al te “patriottisch” lijkt. Deze conceptie van de “vijfde kolonne” maakt het eveneens onmogelijk in te zien dat de “Société germano-belge” en het “Comité germano-belgo-luxembourgeois pour le Développement des Relations économiques” veel belangrijker, en vooral veel nuttiger waren voor Duitsland dan bv. de “Duitsch-Vlaamsche Arbeidsgemeenschap”; dat levering van grondstoffen aan het derde rijk even verderfelijker, en zeker méér tastbaar was dan de Vlaams-Duitse prietpraat over “Blut und Boden” en Germaanse volksverbondenheid.

Kortom, dat op politiek, economisch, politoneel en persgebied, waar Rex en VNV trouwens een zeer ondergeschikte rol speelden, een of andere vorm van samenwerking met het nationaal-socialistische regime bestond. De traditionelen van deze samenwerking vonden in de houding van extremistische elementen “gefundenes Fresen” om een moeilijk te doordringen rookgordijn te verwekken ter kamoeflage van hun eigen handelswijze, terwijl die extremistische elementen (en de “vijfde kolonne”) eerder een relatief ondergeschikt hulpmiddel (67) van het Rijk waren geweest.

(67) vgl. L. DE JONG, *De Duitse vijfde colonne in de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam, Meulenhoff, 1954, p. 187.

Een vijfde kolonne als dusdanig bestond dus in België niet. Wel waren er onmiskenbaar groepen, die in een fascistisch klimaat baadden, terwijl akties van enkelingen en geïsoleerde gebeurtenissen op meer direkte Duitse beïnvloeding zouden kunnen wijzen.

Maar vooral : “C’est dans les milieus nationalistes belges que s’exprimaient le plus l’opposition au régime des partis, les sympathies pour les régimes fascistes et pour les expériences autoritaires. Au jour J, aucun Quisling belge, aucun parti à enracinement populaire n’étaient en mesure de prendre le pouvoir” (68).

Wij denken dat juist dit door de vijfde kolonne-mentaliteit uit het oog verloren werd. Want dat verbergt die mentaliteit : nl. de onvijandelijke houding van de Belgische instanties tegenover het Duitsland van na 1933.

Inderdaad, in de Duitse bronnen (zoals reeds vermeld, de zich op het “Archiv des Auswärtigen Amtes” te Bonn bevindende dokumenten betreffende België), is onmiddellijk opvallend, dat er omzeggens geen sprake is van een “klassieke” vijfde kolonne, maar wel van, wat men zou kunnen voorstellen als, “gewone” beïnvloeding van België om het een strikt neutralistische koers te doen behouden.

Uit de archiefstukken komt “letzten Endes” naar voor :

- 1) dat sommige particulieren bereid waren voor het nationaal-socialistische Duitsland te ageren en dat hun oproep door de Wilhelmstrasse echter niet gehoord werd;
- 2) dat er (uiteraard) fasciserende en fascistische tendenzen in België voorhanden waren, wat niet impliceert dat die aan Berlijn “verkoch” waren;
- 3) dat er op verschillende niveaus (economisch, politieel, enz.) een officieuze “deutschfreundliche” politiek werd gevoerd;
- 4) dat “gewone” propaganda (vlugschriften, radiuitzendingen, uitnodiging van personaliteiten, kulturele uitwisseling,...) en “gewone” spionage (d.w.z. zonder gericht te zijn op de direkte territoriale verovering) bestond in waarschijnlijk ongeveer dezelfde mate als andere landen dan Duitsland in België spionage en propaganda on-

(68) J. GERARD-LIBOIS & J. GOTOVITCH, *op.cit.*, p. 70.

derhielden (69). De feiten geven ons dus voor een groot deel expliciete bewijzen van de méér dan platonische bindingen van het “officiële” België met het “officiële” Duitsland, van de minder belangrijke kontakten met het oppositionele fascistoïde België en van de wel zeer geringe waarde en betekenis van een vijfde kolonne. Zij geven ons het bewijs van de voldoening van het Rijk over de “onafhankelijkheidspolitiek”. Zij tonen aan dat “tout un programme se développe et se réalise, sans que d’ailleurs il ait jamais été exposé en public (...) Car notre démocratie (...) est secrète à souhait, discrète à l’extrême, autoritaire infiniment” (70). Een programma waarmee men erin slaagde de kontakten met het Duitse Rijk — en dit is belangrijk — op een *normale* wijze te doen verlopen, op een wijze die gebruikelijk is bij de verbindingen tussen democratische landen. En daarvoor kon de nationaal-socialistische, racistische en imperialistische politiestaat die Duitsland was, toch moeilijk aanzien worden.

Ziedaar dus een deel van de realiteit in de Duits-Belgische betrekkingen tijdens de periode waarin de geest van München, “l’esprit de non-intervention”, over Europa vaardig was geworden.

LA “CINQUIEME COLONNE” ALLEMANDE EN BELGIQUE. 1936-1940

par

Dirk MARTIN

RESUME

Après la prise du pouvoir des nazis en Allemagne et à la suite de la politique expansionniste menée par les nouveaux dirigeants allemands, la crainte à l’égard des voisins de l’Est grandit dans l’opinion publique belge.

Des rumeurs relatives à une “cinquième colonne” firent rapidement leur apparition. Les “victimes” de ces bruits furent presque toujours les groupements

(69) Wij hebben ons toegelegd op het meer politieke aspekt van de zaak; een diepgaand onderzoek van de kulturele en ekonomische Belgisch-Duitse bindingen zou waarschijnlijk nog heel wat interessante gegevens opleveren.

(70) *Le Flambeau*, 7.7.1937.

politiques d'allure fasciste, c'est-à-dire Rex et le V.N.V. L'angoisse ressentie à l'égard de la cinquième colonne allemande grandit avec la montée de la tension politique internationale. Elle atteint son point culminant en mai 1940.

Ce phénomène correspondait-il à une réalité objective ?

Une recherche menée dans les documents de l' "Auswärtiges Amt" nous permet d'aboutir, en ce qui concerne la Belgique, aux conclusions suivantes :

1) certaines personnes étaient disposées à travailler pour le compte de l'Allemagne national-socialiste, mais leurs offres de service ne furent pas honorées par la Wilhelmstrasse;

2) des groupes fascistes étaient implantés dans le pays, mais il ne s'ensuit pas qu'ils fussent "vendus" à Berlin;

3) la propagande et l'espionnage allemands se pratiquaient en Belgique dans une mesure à peu près égale aux mêmes activités perpétrées en ce lieu par d'autres puissances;

4) enfin, dans les domaines politique et économique, dans le secteur de la presse et au sein des services de police, la Belgique traditionnelle entretenait des contacts étroits avec le Reich.

Ces contacts rendaient superflue toute tentative de créer une véritable cinquième colonne; la politique de neutralité suffisait largement aux Allemands.

THE GERMAN "FIFTH COLUMN" IN BELGIUM 1936-1940

by

Dirk MARTIN

SUMMARY

After the national-socialists had come to power in Germany and the subsequent clearly expansionist foreign policy, the fear of our eastern neighbours was growing in the Belgian public opinion. Consequently, rumours in fifth-column style soon circulated, the "victims" of which were almost invariably the most fascist-oriented political groups : Rex and VNV (Flemish National Union). As the international political tension rose, also the fear of the German fifth column increased and finally reached a culminating point in 1940.

Did all this actually answer to any reality ? An investigation of the documents on Belgium in the "Auswärtiges Amt" may lead to the conclusions that : 1) some individuals were willing to act for national-socialist Germany, but that their willingness was not paid by the Wilhelmstrasse, 2) there were pro-Fascist groups in Belgium, which does not imply that they were "sold" to Berlin, 3) propaganda and espionage were practised to about the same extent here as in other countries, and eventually that 4) in the political, economic, police and

RESUME – SUMMARY

press domains traditional Belgium maintained close relations with the Reich.
The latter element made a fifth column superfluous; the neutrality policy was amply sufficient for the Germans.

Dirk Martin, Dodoenstraat 10, 2200 Borgerhout.